

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО, ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.63

DOI 10.33111/ire.2019.18.146

Ю. С. Петлюк*,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
Київський національний
торговельно-економічний університет

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ

У статті розглянуто питання міжнародно-правового регулювання охорони об'єктів тваринного світу. Встановлено, що з метою вирішення проблем правового регулювання охорони фауни, представниками світової спільноти було прийнято чимало міжнародно-правових актів, до яких приєдналася Україна внаслідок їх ратифікації.

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання, охорона тваринного світу, фауна, міжнародний договір, конвенція.

В статье рассматриваются вопросы международно-правового регулирования охраны объектов животного мира. Установлено, что с целью решения проблем правового регулирования охраны фауны, представителями мирового сообщества было принято много международно-правовых актов, к которым присоединилась Украина, в результате их ратификации.

Ключевые слова: международно-правовое регулирование, охрана животного мира, фауна, международный договор, конвенция.

The article deals with issues of international legal regulation of the protection of objects of the animal world. It was established that in order to solve the problems of the legal regulation of fauna protection, a number of international legal acts were adopted by the representatives of the world community and joined by Ukraine as a result of their ratification.

Key words: international legal regulation, protection of fauna, fauna, international treaty, convention.

---

* Petliuk Y.S., Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Associate Professor (Docent) of the General Law Disciplines Department in Kyiv National University of Trade and Economics
INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF PROTECTION OBJECTS OF THE ANIMAL WORLD

Постановка проблеми. Сучасні взаємовідносини між суспільством і природою набули деструктивного змісту. Нераціональне, виснажливе використання природних об'єктів і територій та інші прояви шкідливого, як техногенного, так й антропогенного впливу на навколишнє природне середовище призвели до глобальних екологічних проблем, що загрожують порушенню рівноваги та стійкості системи «людина — природа».

Збереження біологічного різноманіття тваринного світу (в межах одного виду, різних видів і в екологічних системах) необхідне для підтримання екологічної рівноваги в природі, забезпечення сприятливого навколишнього середовища. Тваринний світ, який за своїми екологічними та біологічними ознаками є компонентом навколишнього природного середовища, національним багатством України, необхідним елементом у процесі кругообігу речовин та енергії природи, джерелом отримання харчових продуктів, промислової, технічної, лікарської сировини, а також духовного й естетичного збагачення та виховання людини є надто чутливим до несприятливих техногенних та антропологічних впливів. За останні два століття в результаті хижацького промислу та порушення умов перебування в стані природної волі зникло понад 150 видів тварин і близько 600 видів перебувають під загрозою зникнення. Ці чинники викликали глибоке занепокоєння й спонукали до запровадження комплексних та ефективних заходів охорони тваринного світу.

Аналіз останніх наукових досліджень. Міжнародно-правова охорона тваринного світу є поширеним об'єктом наукових досліджень. Серед учених, які присвятили свої напрацювання означеній проблематиці, варто відзначити А. П. Гетьмана, Н. Р. Малишеву, Л. Д. Нечипорук, П. В. Тихого, В. С. Шахова, Ю. С. Шемшученка, В. В. Шеховцова. Однак існує потреба додаткового дослідження окремих аспектів міжнародно-правового регулювання охорони тваринного світу. Саме цим чинником обумовлюється необхідність здійснення подальшого наукового пошуку в окресленому напрямі.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження проблемних питань міжнародно-правового регулювання охорони об'єктів тваринного світу як компонента біологічного різноманіття.

Основні результати дослідження. Охорона тваринного світу завжди має бути одним з першочергових завдань, вирішенню

якого всі держави мають приділяти належну увагу, оскільки чітко зрозуміло, що тваринний світ є такою сукупністю об'єктів живої природи, яку за умови її нераціонального, неефективного та безконтрольного використання дуже легко втратити.

Правова охорона тваринного світу, на думку В. Л. Мунтяна, розкривається як система юридичних заходів, спрямованих на охорону права державної власності на тваринний світ, прав і законних інтересів користувачів, а також усього встановленого законодавством порядку раціонального використання тваринного світу [1, с. 169].

Науковець вважає, що змістом правової охорони тваринного світу є встановлені обов'язкові правила, що забезпечують охорону та раціональне використання диких тварин, умови їх перебування в стані природної свободи; закріплення обмежувальних заходів, які оберігають тваринний світ від ушкодження та знищення; визначення обов'язків органів державної влади, підприємств, установ, організацій, громадян щодо суворого дотримання вимог охорони тваринного світу.

Як об'єкт правової охорони та використання тваринний світ, зазначає М. Я. Ващишин, є надзвичайно різноманітним та характеризується багатством видів, збереження яких є одним з найважливіших завдань охорони довкілля. Це покладає на державу обов'язок створення системи органів нагляду та контролю за дотриманням законодавства про тваринний світ, завданнями яких є охорона й використання об'єктів тваринного світу незалежно від їх перебування на території України [2, с. 281].

Досягнення цілей охорони тваринного світу, як вказує О. С. Колбасов, забезпечується системою заходів, які реалізуються при регулюванні використання багатств тваринного світу, встановленні постійних або тимчасових заборон на добування окремих видів тварин або представників тваринного світу на визначеній території, підтриманні сприятливих умов перебування тварин і штучного відтворення збільшення їх чисельності, а також запобіганні загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів, наданні допомоги тваринам у разі захворювання [3, с. 235–236].

Основною загрозою для біологічного різноманіття є діяльність людини та руйнування природного середовища існування фауни та флори. Спостерігається катастрофічне зменшення площ водноболотних угідь, природних лісів, степових екосистем. Знищення навколишнього природного середовища відбувається внаслідок

масштабного розорювання земель, забруднення та засмічення водних об'єктів, незаконного вирубування лісів [4, с. 216].

Усе це, як вважає В. В. Шеховцов, негативно позначається на стані тваринного світу, призводить до зникнення багатьох видів фауни. Незважаючи на те що наявність нормативних (у тому числі — міжнародних) актів, які стосуються охорони тваринного світу, має тенденцію до збільшення, кількість тварин, яким загрожує небезпека, теж продовжує зростати [5, с. 117].

Законом України «Про тваринний світ» та іншими актами фауністичного законодавства визначено систему правових, економічних, організаційних, матеріально-технічних заходів, спрямованих на забезпечення охорони тваринного світу в усьому його біологічному різноманітті.

Підґрунтям такої діяльності, як підкреслює В. С. Шахов, є комплексний підхід щодо охорони та поліпшення всієї екологічної системи довкілля, в якій перебуває і складовою частиною якої є тваринний світ. Відповідно заходи щодо його охорони можна умовно поділити на дві групи: спрямовані на охорону самих тварин та ті, які забезпечують охорону середовища їх перебування, умов відтворення та шляхів міграції тварин [6, с. 257].

Однак, зважаючи на те, що охорона фауни має транскордонний характер, то відносини в цій галузі, а також у сфері збереження і відновлення середовища її перебування з метою забезпечення біологічного різноманіття, збереження генетичного фонду диких тварин та їх захисту регулюються як універсальними, так і двосторонніми угодами, у більшості з яких бере участь наша держава. З метою вирішення нагальних проблемних питань охорони, збереження та відтворення фауни представниками світової спільноти було прийнято чимало міжнародно-правових актів, до яких приєдналася й Україна внаслідок їх ратифікації.

Надання міжнародному договору особливої ролі зумовлено, як стверджує Л. Д. Нечипорук, потребою підтримки та забезпечення світового правопорядку в системі взаємодії суспільства й природи. Надто важливі ці норми та правила для охорони тваринного світу, специфіка якої зумовлена тим, що не може бути ефективною в межах законодавства окремої держави та залежить від конструктивних і погоджених дій багатьох країн, особливо суміжних, а іноді й від усього світового співтовариства [7, с. 143].

Систематичне застосування міжнародних договорів в означеній сфері свідчить, що міжнародно-правова охорона тваринного

світу розвивається за такими основними напрямками: охорона природних комплексів; охорона рідкісних і тих, що перебувають під загрозою зникнення об'єктів тваринного світу; забезпечення раціонального використання й відтворення об'єктів біологічного різноманіття. Міжнародно-правове регулювання охорони й використання фауни не враховує території держави, на якій знаходиться та чи інша тварина або вид [8, с. 225].

За предметом правового регулювання міжнародні договори в царині охорони, використання та відтворення об'єктів тваринного світу можна виокремити: 1) угоди комплексного змісту, що спрямовані на охорону навколишнього природного середовища в цілому; 2) угоди, які безпосередньо визначають зобов'язання держав щодо охорони, використання та відтворення об'єктів тваринного світу [9, с.285].

Так, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, ухвалена 19 березня 1979 р. у м. Берн (Швейцарія), має на меті охорону дикої флори й фауни та їхніх природних місцеперебувань, а також контроль і моніторинг стану вразливих видів і видів, що знаходяться під загрозою зникнення.

Кожна із договірних сторін, як передбачено ст. 6 Конвенції, має вживати відповідних і необхідних законодавчих та адміністративних заходів для забезпечення особливої охорони видів дикої фауни через заборону всіх форм навмисного відлову та утримання і навмисного вбивства; навмисних збитків місцям виведення потомства, відпочинку чи їх знищення; навмисних порушень спокою дикої фауни, особливо у період виведення і вирощування потомства та зимової сплячки, тією мірою, в якій це порушення має істотне значення щодо цілей цієї Конвенції; навмисного знищення або вилучення яєць з середовищ існування диких тварин чи зберігання цих яєць, навіть якщо вони порожні тощо.

Метою Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, що підписана у 1979 році в Бонні (ФРН), стало збереження наземних і морських мігруючих видів тварин і птахів повсюди на шляху їх міграції. Договір був укладений під егідою Програми ООН з охорони навколишнього середовища (UNEP) та стосується збереження живої природи та місць існування тварин у світовому масштабі. Партнери Боннської конвенції зобов'язанні забезпечити суворий захист мігруючих видів тварин, що знахо-

дяться під загрозою зникнення, охорону та відновлення місць їхнього існування, зменшувати вплив перешкод на шляхах міграції та контролювати інші фактори, які можуть становити загрози.

Крім того, під егідою Боннської конвенції була укладена низка додаткових угод: EUROBATS — угода, спрямована на охорону популяцій кажанів у Європі; Угода про охорону китоподібних Середземного моря, Чорного моря та суміжних акваторій Атлантичного океану; Угода про охорону дрібних видів китоподібних Балтики, Північно-Східної Атлантики, Ірландії та північних морів; Угода АЕВА — угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів; Угода про охорону альбатросів і буревісників, Угода про охорону горил і місць їхнього існування.

Один з основних заходів збереження різних видів фауни — охорона середовища їх існування. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (м. Рамсар, Іран, 1971 р.) є міжурядовим договором, укладеним з метою забезпечення збереження та раціонального використання усіх водно-болотних угідь як середовища існування фауни й флори через здійснення заходів на місцевому, регіональному та національному рівнях і міжнародної співпраці. Цей міжнародний документ містить визначення поняття «водно-болотні угіддя», під якими розуміють райони маршів (низовинні смуги морського узбережжя, затоплені лише під час найвищих припливів або нагонів морської води), болота, драговини (грузькі болотні місця), торфовища, водойми — природні чи штучні, постійні чи тимчасові, стоячі чи проточні, прісні, солонкуваті чи солоні, а також морські акваторії, глибина яких підчас відпливу не перевищує шести метрів.

Кожна сторона, що приєдналася до цієї Конвенції, повинна сприяти збереженню водно-болотних угідь і водоплавних птахів шляхом створення природних резерватів на водно-болотних угіддях і забезпечувати належний нагляд за ними.

Аналіз міжнародних договорів в означеній сфері правовідносин, на думку Л. В. Лейби, свідчить, що міжнародно-правова охорона тваринного світу розвивається за такими основними напрямками: охорона природних комплексів; охорона рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, об'єктів тваринного світу; забезпечення раціонального використання й відтворення об'єктів біологічного різноманіття [4, с. 55].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Суспільні відносини у сфері міжнародно-правової охорони тваринного сві-

ту є невід'ємною складовою взаємовідносин суспільства та природи, природокористування. Зважаючи на велику кількість укладених міжнародних договорів (угод, конвенцій), можна визнати, що охорона тваринного світу, його збереження, відтворення та раціональне використання є одним із пріоритетних напрямів екологічної політики різних держав. Подальше міжнародно-правове регулювання охорони тваринного світу має відбуватися з урахуванням таких чинників, як погіршення стану навколишнього середовища, зміни клімату, руйнування озонового шару тощо.

Список використаних джерел

1. Мунтян В. Л. Правова охорона природи в СРСР : навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак. 2-ге вид., доп. Київ : Вища школа, 1982. 232 с.
2. Ващишин М. Я. Правовий режим використання й охорони тваринного світу. *Право довкілля (екологічне право)* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. П. Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2010. С. 281–299.
3. Колбасов О. С. Правовая охрана наземных животных. *Правовая охрана природы в СССР* : учебн. пособие / под ред. В. В. Петрова. М.: Юрид. лит., 1976. С. 232–249.
4. Зуев В. А., Книш В. І., Шеховцов В. В. Правове регулювання використання і охорони тваринного світу. *Екологічне право. Особлива частина*: навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.). Київ : Центр учб. лит., 2013. С. 212–267.
5. Шеховцов В. В. Міжнародно-правова охорона тваринного світу: регіональний контекст. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 113–121.
6. Шахов В. С. Правове регулювання охорони, відтворення і використання тваринного світу. *Екологічне право України* : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків : Право, 2009. 328 с.
7. Нечипорук Л. Д. Охорона та використання об'єктів тваринного світу: аналіз міжнародного та національного законодавства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 141–144.
8. Бражнікова Л. К. Охорона об'єктів тваринного світу в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 222–226.
9. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
10. Лейба Л. В. Проблеми й особливості правового забезпечення охорони тваринного світу. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 113. С. 48–57.

Стаття надійшла до редакції 24 червня 2019 р.